

СХВАЛЕНО

Вченою радою КНЗ КОР
«Київський обласний інститут
післядипломної освіти
педагогічних кадрів»
(протокол від 22 грудня 2025 р. №10)

ЗАТВЕРДЖЕНО

**ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
*за дистанційною формою навчання***

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Освітня програма розроблена на основі Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 12.10.2022 року № 904, Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Нова українська школа: відповідаємо на виклики», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 28.04.2020 № 567 (для вчителів початкових класів), та у відповідності до професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Освітня програма також враховує основні положення Закону України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688, Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898, Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800, постанови Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про затвердження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність учителя та з урахуванням європейського вектора розвитку освіти України, стратегії реформування галузі освіти в Україні, новітніх зарубіжних і вітчизняних наукових розробок, кращих практик у галузі освіти та професійного розвитку педагогів, відповідно до сучасних викликів суспільства й освіти.

Сучасний учитель предметів мистецької освітньої галузі закладу освіти має бути готовим до роботи за державними освітніми стандартами в контексті реформування системи освіти, у тому числі виконання заходів щодо реалізації євроінтеграційних процесів у галузі освіти, інклюзивного підходу, посилення ролі цифрових технологій в організації освітнього процесу та активного використання технологій дистанційного навчання.

Мета освітньої Програми: професійний розвиток учителів (викладачів) предметів мистецької освітньої галузі відповідно до державної політики в галузі освіти, удосконалення раніше набутих та/або набуття нових компетентностей учителів закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) необхідних для організації навчання, виховання та розвитку учнів відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року №988-р., та на основі Державного стандарту початкової освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №87, Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898.

Основні завдання Програми:

- забезпечити розвиток загальних і професійних компетентностей учителів закладів загальної середньої освіти;
- поглибити й розширити знання вчителів закладів загальної середньої освіти з теорії і практики навчання, що забезпечує якісні зміни в організації освітнього процесу та створює передумови для інноваційних перетворень у сучасній шкільній системі;
- активізувати розвиток значущих професійних якостей учителів закладів загальної середньої освіти;
- удосконалити вміння вчителів закладів загальної середньої освіти відповідно до основних напрямів державної політики, її європейського вектора розвитку;

- поглибити й розширити теоретичні знання з фахових і психолого-педагогічних дисциплін.

Особливості організації освітнього процесу за освітньою програмою

Вивчення деяких питань модулів, окремих тем, послідовність вивчення, загальна кількість годин на вивчення тем можуть бути зміненими, окремі питання тем програми можуть бути перенесені в інші теми в залежності від загальної концепції робочої програми навчання.

Очікувані результати навчання можуть різнитися залежно від кваліфікаційної категорії та педагогічного досвіду слухачів.

Теоретична складова освітньої програми може бути реалізованою через лекції / відеолекції / вебінари / відеоконференції тощо. Практична складова – через практикуми / навчальні тренінги / семінари / майстер-класи тощо.

Навчальні заняття в синхронному режимі при дистанційній формі навчання проводяться з використанням спеціального програмного забезпечення для проведення вебконференцій з обов'язковою участю слухачів. Інші види занять в асинхронному режимі проводяться в різних форматах.

Матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу:

- **для очного навчання:** мультимедійний проектор; ноутбук, фліпчарт, персональні комп'ютери, навчальні матеріали, інтерактивна дошка, сучасне програмне забезпечення, спеціалізоване програмне забезпечення для інтерактивної дошки; швидкісний інтернет-канал для використання під час занять відповідних онлайнресурсів;
- **для дистанційного навчання:** комп'ютерна техніка (комп'ютер, вебкамера, мікрофон або ноутбук), доступ до швидкісного інтернету, дистанційна платформа суб'єкта підвищення кваліфікації, програмне забезпечення для проведення відеоконференцій.

Загальні очікувані результати охоплюють:

Знання й розуміння:

- сучасних тенденцій розвитку освіти загалом;
- нормативно-правових основ, законодавчих актів у сфері початкової та базової середньої освіти;
- сутності Концепції Нової української школи;
- сутності основних ідей, принципів побудови Державного стандарту початкової освіти, Державного стандарту базової середньої освіти, Державного стандарту повної загальної освіти;
- структури та змісту типової освітньої програми та освітньої програми закладу освіти, типового навчального плану та робочого навчального плану, модельної навчальної програми та навчальної програми;
- планування освітньої діяльності в закладі загальної середньої освіти;
- академічної свободи вчителя в організації освітнього процесу.

Уміння:

- організовувати освітній процес відповідно до вимог законодавства;
- визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання з урахуванням вимог Державного стандарту початкової освіти та Державного стандарту базової середньої освіти, типових освітніх програм початкової школи, типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (освітніх програм, укладених науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності, що затверджені у відповідному порядку), модельних навчальних програм, попередніх результатів навчання учнів, їхніх освітніх потреб;
- формувати в учнів ключові компетентності та вміння, спільні для всіх компетентностей;
- використовувати модельну навчальну програму для розроблення навчальної програми;
- ефективно взаємодіяти й працювати в команді.

Диспозиції (цінності, ставлення):

- гуманістична спрямованість освітнього процесу;
- дитиноцентризм, цінність особистості;
- готовність до реалізації сучасних цілей освіти;

- професійна мобільність та гнучкість;
- усвідомлення необхідності постійного професійного розвитку;
- відданість ідеї щодо значущої участі в освітньому процесі всіх учнів;
- просування національно-патріотичних та демократичних цінностей (патріотизм, відповідальність за долю держави, повага до багатоманітності, право вибору, формування спільноти, полікультурність).

Розробники освітньої програми	Ковальова Світлана Василівна , доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент; Чебан Альона Дмитрівна , методист відділу загальної середньої освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
Найменування освітньої програми	Освітня програма підвищення кваліфікації вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво» за дистанційною формою навчання
Мета програми	Підвищити рівень професійної компетентності вчителів освітньої галузі «Мистецтво», розвивати готовність до впровадження інноваційних художньо-педагогічних та цифрових технологій у мистецькому освітньому процесі закладів загальної середньої освіти
Цільова аудиторія за спеціальністю або за посадою педагогічного працівника	Учителі інтегрованого курсу «Мистецтво»
Напрямок освітньої програми	Професійна компетентність вчителя (викладача) предметів мистецької освітньої галузі
Обсяг (тривалість), що встановлюється в годинах та/або кредитах ЄКТС	60 год / 2 кредити ЄКТС 60 год: 24 год аудит. год. + 36 год керована самостійна робота
Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться	Загальні компетентності: ЗК.01, ЗК.02, ЗК.03, ЗК.04, ЗК.05 Професійні компетентності: А1 Нормативно-правова компетентність (А1.1, А1.2, А1.3); А2 Компетентність стратегічного управління закладом освіти (А2.1, А2.2, А2.3, А2.4, А2.5, А2.6, А2.7); А3 Компетентність стратегічного управління персоналом (А3.1, А3.2, А3.3, А3.4, А3.5); Б1 Компетентність забезпечення якості освітньої діяльності та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти (Б1.1, Б1.2, Б1.3, Б1.4); Б2 Компетентність організації діяльності закладу освіти на засадах зовнішньої системи забезпечення якості освіти (Б2.1, Б2.2, Б2.3); В1 Лідерська компетентність (В1.1, В1.2, В1.3, В1.4); В2 Емоційно-етична компетентність (В2.1, В2.2, В2.3); В3 Компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства (В3.1, В3.2, В3.3, В3.4); Г1 Здоров'язбережувальна компетентність (Г1.1, Г1.2, Г1.3, Г1.4,

	Г1.5, Г1.6); Г2 Інклюзивна компетентність (Г2.1, Г2.2); Г3 Проектувальна компетентність (Г3.1); Д1 Інноваційна компетентність (Д1.1); Д2 Здатність до навчання впродовж життя (Д2.1, Д2.2); Д3 Інформаційно-цифрова компетентність (Д3.1, Д3.2, Д3.3)
Очікувані результати	Удосконалення загальних та професійних компетентностей
Строки виконання програми	Календарний рік
Форма підвищення кваліфікації	Інституційна (очно-дистанційна)
Місце виконання освітньої програми	Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» (вул. Ярослава Мудрого, 37, м. Біла Церква, 09107)
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації
Забезпечення розміщення освітньої програми на сайті	сайт:

Зміст програми

№ з/п	Назва та зміст навчального модуля	Всього годин	Аудиторні			Самостійна робота
			Лекції	Семінари	Практичні	
Модуль I. Філософія освіти XXI століття		2	2	–	–	2
1.	Національна ідентичність в історичному вимірі		2	–	–	2
Модуль II. Професійний розвиток педагогічних працівників в умовах реформування освіти		8	2	–	6	12
2.1.	Побудова індивідуальної програми професійного розвитку вчителя	2	–	–	2	
2.2.	Безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу	2	2	–	–	2
2.3.	Культурна компетентність у професійному розвитку вчителя Нової української школи	2	–	–	2	2
2.4.	Емоційно-етична компетентність в умовах реалізації професійного стандарту вчителя	2	–	–	2	2
Спецкурс «Інклюзивна освіта: теорія і практика»			–	–	–	6
Спецкурс «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу»						6
Модуль III. Методика вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво»		10	–	–	10	20

Інваріантна частина		10	–	–	10	20
3.1.	Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі в умовах реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти	2	–	–	2	4
3.2.	Нові можливості й перспективи інтеграції мистецької освітньої галузі в реалізації реформи НУШ у старшій профільній школі	2	–	–	2	4
3.3.	Формування мистецьких компетентностей учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в 5-9 класах Нової української школи	2			2	4
3.4.	Оцінювання результатів навчальних досягнень учнів на уроках інтегрованого курсу в Новій українській школі: інструментарій та технології формування оцінювання	2	–	–	2	4
3.5.	ІІІ в сучасній мистецькій освіті	2	–	–	2	4
Варіативна частина		10	–	–	10	20
3.6.	Особливості вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5-9 класах НУШ: дидактичний аспект	2	–	–	2	4
3.7.	Спеціальні методи й технології у формуванні мистецьких компетентностей учнів у процесі музичної та образотворчої діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»	2			2	4
3.8.	Інтегрована художньо-педагогічна технологія у формуванні мистецьких компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво»	2			2	4
3.9.	Організація вокально-хорової роботи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»	2			2	4
3.10.	Музикування як засіб розвитку творчості дітей різного віку на уроках музичного мистецтва	2			2	4
Модуль IV. Діагностико-аналітичний модуль		4	–	–	4	2
4.1.	Тематична дискусія з питань сучасних підходів до вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво»	2	–	–	2	–
4.2.	Вихідне діагностування	2	–	–	2	–
Всього		24	4	–	20	36

Модуль I. Філософія освіти XXI століття

1.1. Національна ідентичність в історичному вимірі

Поняття національної та громадянської ідентичності. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» та його статті щодо основних напрямків освітньої діяльності. Різновиди освітніх заходів, пропонувані Законом України для реалізації основних напрямків виховання національної та громадянської ідентичностей.

Історична генеза української національної ідентичності: між конфронтацією та співробітництвом. Проблематика та методика національно-патріотичного, військово-патріотичного, громадянського та духовно-морального виховання. Регіональність в становленні української національної та громадянської ідентичності. Роль позашкільних заходів та позакласної роботи у формуванні національної та громадянської ідентичності. Пошукова та творча діяльність учнів у формуванні національної та патріотичної діяльності.

Модуль II. Професійний розвиток педагогічних працівників в умовах реформування освіти

2.1. Побудова індивідуальної програми професійного розвитку вчителя

Нормативно-правове забезпечення безперервного професійного розвитку педагогічних працівників. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Керівник закладу освіти». Визначення індивідуальних професійних запитів. Формувального індивідуального плану професійного розвитку.

2.2. Безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу

Забезпечення безпеки з закладі освіти відповідно до вимог законодавства. Захист здоров'я учасників освітнього процесу. Безпека на території закладу освіти: контроль доступу та відеоспостереження, безпечний шлях до закладу освіти, проведення профілактичних занять з правил дорожнього руху. Техніка безпеки в кабінетах та лабораторіях, правила безпечного проведення дослідів. Екологічна безпека та гігієна, упровадження екологічно безпечних технологій в освітній процес. Включення тем безпеки життєдіяльності в освітні програми. Проведення занять та тренінгів. Безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу.

2.3. Культурна компетентність у професійному розвитку вчителя Нової української школи

Соціально-культурологічний вимір сучасної освіти. Теоретичні витоки загальнокультурної компетентності: поняття “культура” та “людина культури” у соціумі освіти. Культурна компетентність в системі загальних компетентностей вчителя (управлінця): сутність і структура культурної компетентності вчителя (управлінця). Компетентнісний потенціал мистецтва у розвитку культурної компетентності як чинника професійного розвитку вчителя(управлінця).

2.4. Емоційно-етична компетентність в умовах реалізації професійного стандарту вчителя

Зміст професійного стандарту вчителя у реалізації емоційно-етичної компетентності. Емоційно-етична компетентність як складова забезпечення виконання трудової функції "партнерська взаємодія із учасниками освітнього процесу" у відповідності до професійного стандарту за професією вчителя. Особливості організації діалогу та полілогу з учасниками освітнього процесу, враховуючи культурні й особистісні відмінності співрозмовників. Особливості прояву розуміння й співпереживання до учасників освітнього процесу, примирення і порозуміння. Застосування в освітньому процесі практики критичного мислення, усвідомлення й розуміння емоцій інших людей. Розмаїття та унікальність різних культур у суспільстві, відмінності між людьми, стратегії попередження, подолання і трансформації конфліктів.

Спецкурс «Інклюзивна освіта: теорія і практика»

Принципи та практичні аспекти створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. Ідентифікація потреб дітей з особливими освітніми потребами. Розробка індивідуальної програми розвитку дитини. Підтримка педагогів у розвитку адаптивних методик навчання, а також створення безбар'єрного фізичного та соціального середовища. Розвиток рівності, толерантності та розуміння різноманітності серед дітей, сприяння їхньому повноцінному включенню в суспільство.

Взаємодія з батьками дітей дошкільного віку та іншими учасниками освітнього процесу з метою підтримки та співпраці у створенні ефективного інклюзивного середовища. Співпраця між педагогами, психологами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу у створенні індивідуалізованих підходів до підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Кращі практики та інноваційні підходи до психолого-педагогічного супроводу, спрямовані на забезпечення успішного навчання та розвитку всіх дітей.

Аналіз концепційного та теоретичного базису психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання, зокрема, використання теорій розвитку, психології виховання та соціальної педагогіки. Взаємодія психологів, педагогів та інших спеціалістів у сфері освіти

для ефективного розвитку інклюзивних практик та спільного розв'язання проблем. Вплив вікових особливостей на навчання та розвиток дітей з різними видами особливих освітніх потреб, включаючи інтелектуальні, фізичні, емоційно-психологічні та соціальні аспекти. Індивідуальні особливості кожної дитини: ступінь функціональних можливостей, інтереси та потреби, а також специфічні особливості, пов'язані з конкретними труднощами. Практичні приклади та рекомендації щодо урахування вікових та індивідуальних особливостей у процесі планування та виконання освітніх програм для дітей з особливими освітніми потребами.

Спецкурс «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу»

Поняття безпечного і здорового освітнього середовища. Причини недостатнього рівня розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. Цілі, завдання, очікувані результати реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. Умови розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. Підходи до реагування на наслідки надзвичайних ситуацій. Основні принципи надання психосоціальної допомоги. Ресурсність, модель подолання стресу М. Лаада (BASIS PH). Емоційні порушення у дітей різних вікових категорій. Психологічні техніки відновлення ресурсного стану педагогів та дітей в умовах війни. Збереження психологічного здоров'я під час самоізоляції, дієві техніки самопомоги. Особливості зниження рівня тривожності в дітей. Ментальне здоров'я та психосоціальна підтримка: зміст понять. Надзвичайні ситуації. Благополуччя людини. Взаємозв'язок проблем ментального здоров'я та психосоціальної підтримки в надзвичайних ситуаціях. Визначення понять «стрес», «життєстійкість». Опановування прийомами, які сприяють управлінню стресом та відновленню емоційної рівноваги в надзвичайних ситуаціях.

Модуль III. Організація освітнього процесу з предметів мистецької освітньої галузі, учителі музичного мистецтва

Інваріантна частина

3.1. Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі в умовах реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти

Універсальні можливості мистецтва у формуванні особистості в контексті цінностей Нової української школи. Мистецька освітня галузь як складова нового Державного стандарту базової середньої освіти. Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі.

3.2. Нові можливості й перспективи інтеграції мистецької освітньої галузі в реалізації реформи НУШ у старшій профільній школі

Новий контент Державного стандарту профільної середньої освіти. Мистецька освітня галузь як провідник профільної освіти. Основні аспекти змін у типовій освітній програмі для старшої профільної школи: від компетентісного підходу до вибору та індивідуальної траєкторії навчання. Інтеграція МІО в зміст профільного навчання. Як створити Курикулум профільної середньої освіти з інтеграцією мистецької освіти. Обов'язкові освітні компоненти спільні для всіх напрямів (за обраним напрямом). Вибір профілю: Індивідуальна освітня траєкторія.

3.3. Формування мистецьких компетентностей учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в 5-9 класах Нової української школи

Мистецька компетентність: сутність та структура. Визначення поняття, складові мистецької компетентності, рівні її розвитку. Роль мистецтва у загальному розвитку дитини. Вплив мистецтва на емоційний розвиток, креативність, комунікативні навички. Методичні підходи до формування мистецьких компетентностей.

3.4. Оцінювання результатів навчальних досягнень учнів на уроках музичного мистецтва в Новій українській школі: інструментарій та технології формувального оцінювання

Функції оцінювання відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти. Види оцінювання. Критерії оцінювання в мистецькій освітній галузі. Правила і процедури в організації оцінювання. Інтерактивне формувальне оцінювання прогресу в досягненнях учнів.

Підсумкове оцінювання з визначеними групами результатів мистецької освітньої галузі. Моделі оцінювання та їх особливості.

3.5. Штучний інтелект в сучасній мистецькій освіті

Роль і значення штучного інтелекту у мистецькій освіті. Інструменти та сервіси ШІ для творчої діяльності. Використання ШІ в образотворчому мистецтві (генерація зображень, стильові трансформації). Можливості ШІ у музичній освіті (створення мелодій, акомпанементу, музичних експериментів). Використання ШІ у театрі, кіно та медіа-мистецтві. ШІ як засіб розвитку креативного мислення учнів. Виклики та етичні аспекти застосування ШІ у мистецтві. Перспективи інтеграції ШІ в освітній процес. Приклади успішних кейсів використання ШІ в мистецькій освіті.

Варіативна частина

3.6. Особливості вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5-9 класах НУШ: дидактичний аспект

Цілі та завдання курсу «Мистецтво» у 5–9 класах. Дидактичні принципи організації навчання (наочність, інтеграція, міжпредметність). Змістове наповнення та структура навчальної програми. Методи і прийоми роботи вчителя мистецтва. Інтеграція різних видів мистецтва (музика, образотворче мистецтво, хореографія, театр, кіно). Використання сучасних освітніх технологій і цифрових ресурсів. Формування ключових компетентностей учнів через мистецьку діяльність. Виклики та перспективи викладання інтегрованого курсу в НУШ

3.7. Спеціальні методи й технології у формуванні музичних компетентностей учнів у процесі музичної діяльності учнів

Інтегрований курс “Мистецтво” як інновація Нової української школи. Змістові лінії у змісті програми з інтегрованого курсу “Мистецтво” та їх спрямованість на розвиток ключових і мистецьких компетентностей учнів. Сутність поняття “метод” та методу музичного навчання. Класифікація спеціальні методи музичного навчання. Використання спеціальних методів навчання у практиці вивчення музичного мистецтва

3.8. Інтегрована художньо-педагогічна технологія у формуванні мистецьких компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва та інтегрованого курсу “Мистецтво”

Предметно-інтегративний підхід та особливості інтеграції в шкільній мистецькій освіті. Комплекс і синтез як ключові поняття інтеграції в мистецькій освіті. Особливості використання мистецької мови в контексті інтеграції. Художньо-педагогічна інтегрована технологія як провідна технологія мистецького навчання. Комплексний вид інтеграції у практиці інтегрованого уроку мистецтва.

3.9. Організація вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва

Методичні рекомендації щодо організації роботи вокально-хорових колективів. Вокально-хорова робота в закладах освіти, завдання та зміст. Характерні особливості організації вокально-хорового колективу. Кількісний склад, умови створення та вимоги до керівника вокально-хорового колективу. Головні завдання вокально-хорової роботи з дітьми шкільного віку. Особливості проведення вокально-хорової роботи з учнями початкової та основної школи. Наслідувальний спів. Інструментальний супровід при роботі над піснею. Етапи виконання роботи при розучуванні пісні. Вокально-хорова робота з різновіковими категоріями учнів закладу середньої освіти. Методи роботи у вокально-хоровому колективі. Формування та розвиток співацьких навичок. Регістри та вокальна позиція. Робота над розучуванням вокального твору. Методично-дидактичні аспекти вокально-хорової роботи. Методика розучування пісні з учнями початкової школи. Методика роботи над вокальним твором з учнями старшої школи. Гігієна та охорона дитячого голосу.

3.10. Музикування як засіб розвитку творчості дітей різного віку на уроках музичного мистецтва

Роль музики в розвитку пізнавальних процесів, емоційного інтелекту, творчих здібностей. Музична творчість дітей: вйкові особливості музичної творчості на різних вікових етапах. Методичні підходи до розвитку музичної творчості. Музичні ігри та вправи: розвиток

музичного слуху, ритму, мелодії, гармонії. Спів: сольний і хоровий спів, народні пісні, авторські пісні. Музична імпровізація: Інструментальна та вокальна імпровізація, музичні казки.

Рекомендовані джерела

1. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. URL: www.coe.int/lang-cefr
2. Андрющенко О.О. Сутність феномену «рефлексивні вміння педагога». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 67-73.
3. Аристова Л.С. Проектна діяльність на уроках музики. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 3, С. 17–19.
4. Аристова Л.С. Реалізація змістової лінії “Сприймання та інтерпретація мистецтва” в курсі “Мистецтво. 1 клас”. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 3 (89), С. 11–14. Бех І.Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості. *Рідна школа*. 2011. № 8-9. С.11-14.
5. Бівол О.С. Проблемно-пошукові методи навчання на уроках у початкових класах як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2012. № 3 (39), С. 103-107.
6. Богосвятська А., Кудрик Л. Комунікативна компетентність педагога-коуча. *Зарубіжна література в школах України*. 2020. № 4, С. 12-17.
7. Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab77d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550_cd8.pdf
8. Використання Kahoot у навчально-виховному процесі: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3Vmanig>
9. Вовк Л., Шатайло Н. Інтерпретація творів мистецтва як важливий чинник образотворення в художньо-практичній діяльності учнів. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 4 (74), С. 17–21.
10. Волошенюк О.В., Чорний О. В. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ : навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
11. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. Харків : Основа, 2007. 302 с.
12. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П., Сущенко І.М. Критичне мислення: як цьому навчати: наук.-метод. посібник / за наук. ред. О.І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
13. Гайдамака О.В. Вивчення предметів художньо-естетичного циклу в школі: методичні рекомендації. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 3 (85), С. 48–52.
14. Гайдамака О.В. Пріоритети початкової загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 1 (87), С. 10–13.
15. Галузяк В.М. Рефлексія у структурі особистісно-професійної зрілості вчителя. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2008. №4, С. 17-25.
16. Гловацький С.В. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво». 2 клас: навчально-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2020. 104 с.
17. Гловацький С.В. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво». 3 клас: навчально-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2021. 111 с.
18. Гловацький С.В. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво». 4 клас: навчально-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2022. 106 с.
19. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України*. 2009. № 2 (63), С. 51-60.
20. Державний стандарт базової загальної освіти : Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>

21. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
22. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків : ВГ «Основа», 2009. 176 с.
23. Європейське мовне портфоліо : методичний посібник. URL: <http://surl.li/eakzd>
24. Євтух М.Б., Пінковська Е.А., Черкашина Т.В. Методики особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності на засадах самопізнання : навч.- метод. посібник для педагогічних працівників. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2015. 400 с.
25. Євтух М.Б., Черкашина Т.В. Педагогічна система самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення : підручник. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2017. 348 с.
26. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення викладання, оцінювання. URL: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf> Зеленська Л.Д. Мовно-комунікативна компетентність учителя-коуча, ментора, тьютора, фасилітатора (на прикладі програми «Освітологія»). *Молодь і ринок*. 2021. № 9(195), С. 16-20.
27. Зеленська Л.Д. Модерація як форма реалізації супервізії в НУШ. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 31 березня – 2 квітня 2021 р.). У 2 томах. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. 2021. Т. 2, С. 95- 98.
28. Ілліна О.В. Проблема вмінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя, в історії педагогічної думки. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету*. 2018. № 24, С. 63-66.
29. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів: навч.-метод. посібник. Київ, 2018. 174 с.
30. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посібник / авт.- укл.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2002. 136 с.
31. Ісаєва Г. Метод проєктів – ефективна технологія навчання. Підручник для директора. 2005. №9-10, С.4-10.
32. Калініна Л.М. Реформування освіти в Чеській республіці. Вересень. 2013. № 1-2 (62-63), С. 10-24.
33. Книш І.В. Кліпове мислення як норма та прояв геніальності. Нові виміри духовності на початку XXI століття : матеріали VI Міжнародної on-line конференції (24-25 травня 2018 року, Сумський державний університет) / за ред. проф. І.П. Мозгового. 2018. С. 48- 49.
34. Коберник О.М. Проєктивна педагогіка і національна школа. *Шлях освіти*. 2006. № 7, С. 7-9.
35. Кобинець Я. Підходи Нової української школи, або Шлях до дитячого серця. URL: <https://bit.ly/3Fjy05x>. (дата звернення: 30.11.2022).
36. Ковальова С. Комплекс та особливості інтонацій мистецтв. Інформаційно-методичний збірник. 2020. № 12(235), С. 21-23.
37. Ковальова С.В. Вчимося сприймати архітектурне мистецтво : навчально-методичний посібник. Біла Церква, 2015. 320 с.
38. Ковальова С.В. Дидактична модель формування предметних компетентностей засобами музичного мистецтва. Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2013. Вип. 8. Ч. 1, С. 57-64.
39. Ковальова С.В. Інноваційні художньо-педагогічні технології у практиці викладання шкільних мистецьких дисциплін: науково-методичний посібник / за ред. С.В. Ковальнової. Біла Церква : КОПОПК, 2014. 160 с.
40. Ковальова С.В. Концептуальні основи інтеграції мистецької освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 5. Ч. 2, С. 47-56.
41. Ковальова С.В. Музикотерапія у збереженні психологічного здоров'я персоналу

освітніх організацій. Психологічне здоров'я персоналу організацій в умовах пандемії COVID-19: проблеми та технології забезпечення: тези XIV Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції з організаційної та економічної психології (21 травня 2020 року) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Н.М. Бендерець, А.М. Шевченко, О.В. Креденцер. Біла Церква, 2020. С. 93-99.

42. Ковальова С.В. Музично-психологічні та музично-ритмічні витоки логоритміки. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2021. № 6 (248), С. 8-42. Ковальова С.В. Народне і професійне музичне мистецтво Київщини у XIX-XX століттях : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів». 2022. С.33-35

43. Ковальова С.В. Основи матеріальної культури : питання та відповіді: навчальний посібник. Ч.1. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2012. 150 с.

44. Ковальова С.В. Основи матеріальної культури : питання та відповіді : навчальний посібник. Ч.2. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2013. 275 с.

45. Ковальова С.В. Основи матеріальної культури : питання та відповіді : навчальний посібник. Ч.3. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2013. 204 с.

46. Ковальова С.В. Принципи навчання мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2021. № 4 (246), 34-42.

47. Ковальова С.В. ПРОГРАМА тренінгу для вчителів музичного та образотворчого мистецтва, які викладатимуть інтегрований курс "Мистецтво" за принципами Нової української школи в початкових класах закладів загальної середньої освіти. Біла Церква: КНЗ КОР "КОПОПК", 2020. 18 с.

48. Ковальова С.В. Психолого-педагогічні умови розвитку музичного сприймання учнів як складової змістової лінії "Сприймання та інтерпретація мистецтва" на уроках музичного мистецтва. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2022. № 3 (257), С. 4-19.

49. Ковальова С.В. Реалізація художньо-практичної змістової лінії у процесі вокально-хорової роботи над піснею на уроках музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2022. № 1-2 (255-256), С. 4-15.

50. Ковальова С.В. Спеціальні методи музичного навчання у реалізації нового змісту шкільної мистецької освіти в початковій та основній школі. Інформаційно-методичний збірник. 2020. № 5(235), С. 56-70.

51. Ковальова С.В. Упровадження інтегрованих курсів "Мистецтво", "Художня культура" у загальноосвітніх навчальних закладах. Мистецтво та освіта. 2009. № 2, С. 7- 12.

52. Ковальова С.В. Філософія сучасної мистецької освіти як концептуальна основа мистецької освітньої галузі. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут

післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2021. № 11, С. 49-62.

53. Ковальова С.В. Цифрова компетентність вчителя мистецтва як умова професійного розвитку в системі післядипломної освіти : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (27-28 квітня 2022 року). 2022. С.36-40
54. Комаровська О.А. Інтеграція мистецтв у вихованні талантів. Обдарована дитина. 2005. № 8, С. 38–47.
55. Комаровська О.А. Мистецька освіта: глибина й багатогранність. Мистецтво та освіта. 2016. № 2, С. 6–9. Кондратова Л.Г. Електронні підручники та інформаційні технології на уроках музики. Мистецтво та освіта. 2016. № 2, С. 10–14.
56. Конституція України. Основний закон. Київ, 1996. URL: <https://bit.ly/3WI5vu3>
57. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 14.12.2016 № 988-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
58. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258
59. Копко Л.І. Інтегрований урок музичного мистецтва як засіб формування особистості школяра. Мистецтво в школі. 2015. № 4, С. 2–8.
60. Коротун О. Методологічні засади змішаного навчання в умовах вищої освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2016. № 3 (28), С. 117-129.
61. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во ПП Щербатих О.В., 2011. 104 с.
62. Кравченко Г. Формування професійної компетентності викладачів. Імідж сучасного педагога. 2010. № 9 (108), С. 12–16.
63. Кравченко Л.М., Маєвська О.М. Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості. Мистецтво та освіта. 2017. № 3 (85), С. 6–9.
64. Краснова Н.М. Види візуалізації музичних образів. Мистецтво та освіта, 2017. № 1 (83), С. 43–47.
65. Кремень В.Г. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 30 річчя незалежності України) : монографія / Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 128 с.
66. Кремень В.Г. Світ знання : людина, наука, освіта. Київ : Знання України, 2016. 87 с.
67. Кремень В.Г., Ляшенко О.І., Локшина О.І. Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура : наук. - аналіт. доп. НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ: Педагогічна думка, 2020.
URL:<https://undip.org.ua/library/naukovo-analitychna-dopovid-zahalna-serednia-osvita-ukrainy-v-konteksti-osvity-krain-yevropy-tryvalist-i-struktura/>
68. Кугуєнко Н.Ф. Активні та інтерактивні методи навчання як фактор забезпечення педагогіки успіху. *Джерело педагогічної майстерності*. 2008. № 2, С. 32-37.
69. Куля О.М. Патріотичне виховання школярів на традиціях українського народу. Виховна робота в школі. 2017. №2, С. 9-11.
70. Любчак Н.М. Проектні технології: сутність та особливості використання у навчальному процесі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 122, С. 144-150.
71. Макаренко В.М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : ВГ «Основа», 2008. 320 с.
72. Максименко С.Д. Рефлексія – шлях до продуктивного самовизначення. *Психолог*. 2005. № 1, С. 19-22.
73. Манько В.А. Проблемне навчання як актуальна науково-педагогічна проблема. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2006. Вип. 25, С. 102-106.
74. Масол Л.М. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ

- : Генеза, 2019. 208 с.: іл.
75. Масол Л.М. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 160 с.: іл.
76. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в школах у 2022/2023 навчальному році / М-во освіти і науки України. Київ, 2022. URL: <https://bit.ly/3VVIO0D>
77. Мова і міжкультурна комунікація : теорія та практика : монографія / за наук. ред. Н. Сизоненко. Київ: Вид-во Ліра-К, 2020. 256 с. Модельні навчальні програми. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>
78. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. 2010. № (6)97, С. 2-15.
79. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
80. Овчаренко О.П., Лазар А.П., Матюшко Р.П. Основи радіаційної медицини: навч. посібник. Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2002. 208 с.
81. Онопрієнко О.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4, С.36-42.
82. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Посібник для вчителя. Київ, 2014. 280 с.
83. Пометун О.І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Освіта», 2020. 192 с.
84. Пометун О.І. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі: навч.-метод. посібник. Київ, 2020. 104 с.
85. Пометун О.І., Сущенко І.М. Основи критичного мислення: метод. посібник для вчителів. Дніпро: ЛІРА, 2016. 156 с.
86. Порошенко М. та ін. Інклюзивна освіта: навчальний посібник / М. Порошенко та ін. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
87. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380.
88. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
89. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://sqe.gov.ua/law/zakon-ukraini-N-463-ix-pro-povnu-zagalnu/>
90. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
91. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 05.12.2015 № 389-VIII-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
92. Про професійну освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
93. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
94. Просіна О.В. Інтегроване навчання як педагогічна категорія : специфіка у викладанні предметів мистецького циклу. Педагогіка і психологія. 2017. № 1, С. 33-38.
95. Рагозіна В.В. Вчимося творити у митців : методика художньо-творчої діяльності дитини. Мистецтво та освіта. 2016. № 3, С. 24–29.
96. Рудницька І. Інноваційна діяльність як основа творчої самореалізації вчителя. Вища освіта України. 2007. № 4, С. 79–83.
97. Самопізнання і самовдосконалення в схемах, формулах, таблицях: навчально-методичний посібник / укладач А.В. Аносова; за заг. ред. Е.А. Пінковської, Т.В. Черкашиної. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 152 с.

98. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти : Наказ МОЗ України від 25.09.2020 №2205, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за №1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>
99. Сенчина Н.Г. Формування педагогічної рефлексії учителів гуманітарних спеціальностей у післядипломній освіті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2019. 22 с.
100. Сікора Я. Інтеграція електронного навчання і дистанційних освітніх технологій в навчальний процес ВНЗ. *Актуальні питання сучасної інформатики*. 2023. № 3, С. 92-95. Смагіна Т.М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. *Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: збірник матеріалів конференції*. Житомир. 2017. С. 21-29.
101. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
102. Степанова Н.М., Кудін В.С. Календар морально-патріотичних цінностей сучасного школяра: науково-методичний посібник. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2020. 152 с.
103. Стрельников В.Ю. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні здоров'я людини. *Постметодика*. 2010. № (6)97, С. 15-21.
104. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В. Кухаренко та ін.; за ред. В. Кухаренка. Харків : Міськдрук, 2016. 284 с.
105. Технології професійного розвитку педагогів: навч.-метод. посіб. / упорядники: Т.М. Сорочан, М.І. Скрипник; Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти». Київ, 2016. 231 с. URL: <https://bit.ly/3j19Fso>
106. Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності : Наказ МОН України від 10.12.2021 р. № 1340. URL: <https://bit.ly/3XRhd0W>
107. Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа» / уклад.: Клокар Н.І., Нікулочкіна О.В. Київ, 2018. 6 с.
108. Типові освітні програми. URL: <https://bit.ly/3EW5dlM>
109. Удовицька Т.А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву у процесі навчання (до постановки проблеми). *Вища освіта України : теорет. і наук.-метод. часопис*. 2013. Вип. 31. Т. VIII (50), С. 407-416.
110. Цифрова трансформація освіти і науки. URL: <https://bit.ly/3iZgvys>
111. Черкашина Т.В. Сучасні педагогічні практики: педагогічна система самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення: навчально-методичний посібник для педагогічних працівників. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 162 с.
112. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12, С. 136-139.
113. Швець Т. Тьюторські компетенції, або Чому не кожен вчитель може стати тьютором. 2018. URL: <https://bit.ly/3irvxgm>
114. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / пер. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.
115. Шуневич О.М. Фасилітативний підхід як умова трансформаційного навчання вчителів у післядипломній освіті. *Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти: матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції*. Рівне. 2018. С. 219-224.